

NEHÉZ ÉVEK

LATAK ISTVÁN

Télen a gyengén fűtött, alacsony borbélyműhelyben szorongtunk a rossz kályha mellett, Vargával, a fukar mesterrel, aki még a borralalót is kölcsönszedegette pofonnal nevelt inasaitól és rosszul fizetett segédeitől.

— Jóska — szólt az öreginasnak Varga, ha Kocsis úr, a pékmester, százassal fizetett —, adjál csak egy tízest, majd később visszaadom.

Jóska mogorván pillantott föl a pufók gyümölcskereskedő beszappanozott álláról. Nincs pénzem, megmondom, mincs pénzem — gondolta magában. De látta a mester is, meg a vendég is, hogy már kaptam néhány vendégtől borralalót. — Nem mert ellenkezni.

— Tessék, főnök úr — mondta kesernyésen.

Máskor a segédtől kért kölcsönt Varga. Aztán egyik-másik kis összeget letagadta.

— Segéd úr, maga csak kétszer adott kölcsön tegnap — vitatkozott Varga —, emlékezzen csak vissza. Először, amikor a „Globus” cipőüzlet gazdájának váltottam, és másodszor, amikor Gyurácsik úrnak adtam vissza.

— Főnök úr, akkor is adtam, amikor Pupi, az a parkettás volt itt, vele ment el a főnök úr is...

— Akkor nem adott, segéd úr — ütötte ordítva az asztalt Varga, hogy a vézna emberke meghátrált. — És te, Jóska, Jóska! — fordult dühödten az öreginashoz a mester —, te nekem nem is adtál tegnap kölcsön!

— Dehogynem adtam, főnök úr, kétszer is, amikor...

— Elhallgass, te pizok, szembe meghazudtolsz! Majd adok én neked — és nagy pofonokra készülődve nevetgélt magában, mert már látta, hogy a segéd is meghökkent és lemondott már — ki tudja, hányadszor — az ügyesen kicsalt garasokról.

A balkezes inas azonban, aki — míg jobb kézzel megtanult borotválgni — iszonytatóan sok pofont állott ki, néha megvadult, és csak követelte a jó uzsonnákat jelentő borralaló visszatérítését.

— Hogyne adtam volna, főnök úr, mikor a kövér gyümölcsöst borotváltam. akkor is adtam, meg... — De a célba találó pofon elhallgattatta.

Kétségbeesetten bizonykodtunk, hogy visszaszerezzük a kölcsönadott vacsorapénzt, és a sikertelenségben bosszút esküdve, mindig megfogadtuk, hogy nem kölcsönözünk többé a mesternek. De nem lehetett a kölcsönt megtagadni a vendégek előtt. Nem adtak volna máskor, ha az előbb zsebre vágott borralalóból ki nem segítjük a főnökünket. Tudta ezt a

mester is, mert sose kölcsönzött máskor, csak a vendégek jelenlétében. Pedig a pénzváltáskor mindig pénzzavart mímelő embernek szölleje, háza és „flancos” felesége volt. Ámde a hosszú, sovány, kopasz mester nagyon félt a felesége szigorúságától, és az így elsinkófált pénzecskékből fizette a sűrűn fogyasztott „kétdecijét”.

A műhely alacsony volt. A mélyén barlangszerűen alacsony és sötét volt, odasepertük a haját, és ott állt egy dézsa, amibe a szennyvizet öntöttük és a habot dobáltuk. A falak festése mindig nedvesen sötétlett. A nedves sárfalból eredő dohosság, az azokban a száraz években is vizesen korhadó padló, az olcsó kölni, az avasodó hajkenőcs és az olcsó szappan olajos, émelyítő szaga tették terhessé a levegőt. Rossz cigaretták füstje keringett állandóan a szűkös helyiségben. Mindnyájan sápadtak voltunk, csak a sovány, kimeredt szemű mesterünk vöröslött az italtól.

Varga ugyanis mindig ivott, de lehetőleg a más pénzén. Ivott egyedül, és ivott, ha Borovics, az unatkozó nagytrafikos hívta el; ha Bézi, a féltékeny cipézmester, vagy Babura, a gazdag magánzó, volt lakatosmester vitte iszogatni. Babura a műhelyét a nagy válságban bezárta, és a sok földje jövedelmét költötte italra. Néha Schreiner Titusz, a darálómalmos jött részegen, és elvitte Vargát a nagy liszthordó kocsin. Schreiner árgalmatlanul ütötte a lovakat mindig.

— Komám — mondta mindig a mesternek —, ilyen jó kefefrizurát csak te csinálsz nekem a városban. Tudod, van egy jánosom, az eljár borotválni, de nem tud megnyírni kedvemre. De te!... — és kitüntetésül nagyott ütött a mester vállára. Varga szélesen vigyorgott ilyenkor, és körülnézve a személyzetet, elismerő pillantásokat várt.

— Segéd úr, vigyázzon a rendre, nemsokára jövök — fordult Dévics kollégánkhoz. Estig nem került elő. Egyszer a Begába estek Schreinerrel együtt.

A hosszú ivások után keresztben állt Varga szeme. Mindenben kötődött.

— De sok fát eltüzeltek! — volt a legelső szava. — Hogy van, hogy van, Zemkó úr? — kedveskedett a vendégnek, aki a káromkodó, csikorgó hangra fölfigyelt az újságból.

— Köszönöm, Varga úr, megvagyok... Itt egy mérges pattanás van, vigyázzon, segéd úr.

Télen fagyoskodtunk a szűk, levegőtlen helyiségben, nyáron meg a melegtől és az unalomtól ásítóztunk. Néha kiálltunk az ajtóba, és néztük a fiatal nőket, akik a kirakatokat bámulták, és a Bega hídjain át lustán ténferegtek. Míg mi, unatkozó segédek a szalvétákat hajtogattuk, préseltük, hogy újaknak és frisseknek látsszanak, a kisebbik únas az arcmosó szivaccsal a légypiszkot törölgette az ablakról fáradhatatlanul.

Sosem tudtam a műhelyben olvasni. Ha vendégeink nem tértek be unalmas életük eseményeit elmondani, unatkozó utcalányok igazították a hajukat, és tréceltek szakadatlanul. A szemöldöküket igazították.

— Csak egy kicsit, aranyos segéd úr. Máma szép akarok lenni, jön a palim faluról. — S elragadóan mosolyogtak, hogy elfeledkezzünk arról, hogy nem adnak borraivalót.

Az olvasásért mindig kicsúfoltak. Bubori, a szomszéd főpincér — gyerekkorom óta ismert —, ugratott legtöbbit.

— Tudós akarsz lenni, hogy úgy koptatod a könyveket, öcsém? Csak a szemedet rontod el. Gyere, inkább römizzünk egyet!...

*

Rosszul ment az üzlet. Elbocsátottak. Csak egy segéd maradt meg. Volt a mesternek mindig három-négy inasa. Az öregebbek már borotváltak is.

Sokáig nem kaptam munkát. Aztán akadt egy-két kényelmes polgár, kereskedő, iparos vagy hivatalnok, erősen elfoglalt munkás, akihez eljárom a borotválni, hajat vágni.

Sohasem szerettem a műhely ásitó unalmát. Így, a házalás mellett akadt időm olykor, hogy könyvet vegyek a kezembe. Szomorúságaimból meg karcolatokat készítettem. A külvárosi tengődés vigasztalansága áradt belőlük, és sokszor eldobtam az írásaimat. Nem vonzott a kevés fizetés, a hetykén odavetett borralaló a műhely látástól vakulásig tartó rabságában. Így vált belőlem nyughatatlan vérű házaló borbély. Zugiparos. Keresztül az Amerikán, a Plank-kerten, a szentgyörgyi állomástól a cukorgyárig loholtam lélektelenül.

*

Zsebeimbe rejtem a szerszámokat. Ruhám bélése kikopik a tömött zsebektől. De szabadabb vagyok. Igaz, sokat rohanok, míg átfutom a várost. Sok mindent figyelek, és sok mindent jobban látok. Messze kerülöm az ismerős irigy kismestereket, akik unatkozva álldogálnak szurtos üzletük előtt, és a gyérülő vendégeket lesik, mint zsákmányra éhes, szomorú pókok.

Sivár esték és bánatos hajnalok vándora vagyok. Sártól tocsogó járdákon bukdácsoló, kicsinyes emberek szeszélyeinek kiszolgálója. Kilo-métereken keresztül lohok egy borotválásért, de nem rosszabb ez, mint a műhelyek taposómalma. Kopott ruhában szépeket álmodom, és egy éles pengén irongálva csúszkálók a bizonytalan falatokért.

Átlopom magam a girbe-görbe utcákon. Sonnenfeld vár, a keményítőgyár hivatalnoka. A város másik végében lakik, és már reggel fél hatkor meg kell borotválni. Hatra megy a gyárba. Nála vannak az üzem kulcsai. Izgága, kövér ember, mindig siet otthonról. Nem szereti a feleségét, s munkába öli az erejét.

— Siessünk, siessünk, Jani, már öt perccel elmúlt fél hat...

Könnyű szakállá van, lekapkodom. Orgonakölnije majdnem bűdös, olyan erős szaga van. Megmosom az arcát.

— Holnapután, szerdán, elutazom, csak csütörtökön jöjjön, Jani.

— Igenis, Sonnenfeld úr — felelem halkan és illedelmesen. De mi lesz, ha a parkettás mester is csütörtökön reggel akar borotválkozni? — gondolom el hirtelen, és meghökkenek. — Eh, lesz, ahogy lesz. Valamelyikük szőrös marad. És majd felmondással fenyegetődzik. Két helyen egyidőben nem lehetek.

Sonnenfeld a hidra megy, én a Templom utca felé vágok át. Nagykendős öregasszonyok bandukolnak a templomba, évszázados megadással mennek az esős utcákon.

A loholás és az ácsorgás a csukott kapuk előtt egyaránt kifáraszt. Néhol háromszor-négyszer kell csemetnem, mire álmoskócosan kitekint valaki, mérgesen dohogva, hogy nincs házmester.

— Ki a fene az már megint?

— A Rózsa úr borbélya...

Kapukulcscsörgés, beengednek.

— Ilyen korán akar az öreg borotválkozni, tán lagziba megy?

— Korán szeret tisztálkodni az öreg — sunyítok csendesen, senkit sem szabad megsértenem, nincs semmiről véleményem, mert nincs iparom, és kisebb értékű ember vagyok, borbély, „koszvakaró”, ahogy a külváros nevez bennünket, testápoló munkásokat.

Szlobonyi, a szabómester mindig tele van itallal, mint a csap. Gyakran rosszullet fogja el a szappanozás alatt. Italos emberek nem tudják elviselni a borbélyszappan kesernyész mandulaszagát. Néha nem tarthatja ki a borotválás végéig.

— Engedjen csak — tolja el ádámcsutkája felől a borotvát —, kimegyek... — Nagyon csuklik, és félig borotváltan kiszalad. Levegőért kapkodva jön be a félig kész tűzoltóruháktól rendetlen szoba-műhelybe, és folytatom a borotválást.

A cipézmester, Pércsics mindig alaposan megvárakoztat. Sokszor egy óra is beletelik, mire borotválkozni a rossz karszékre ültethetem. Hol a főzéshez kapkod, hol a cipőfejeléshez. Felesége szomszédol valahol. Nem szereti az urát és a gyerekeit. Az a hír járja felőle, hogy meg is csalja a gyámoltalan, akarat nélküli, sokat dolgozó, mosdatlan embert. Lakószomszédjuk, öreg szikár özvegyasszony puritán lélekkel szapulja rossz gazdálkodásáért Pércsicsné.

— Istenkém, Istenkém, hogy tchet ilyet egy asszony. Itt vannak a szép gyerekei, koszban hagyja őket, az ura szorgalmas, rendes ember, és ő sose tartja itthon az orrát... Tudja, szomszéd, hogy én vizes kötéssel verném ezt az asszonyt!...

— Hagyja el, Julis néni — legyint lemondóan Pércsics —, megpróbáltam én már mindent. Nem használ a verés se, a szép szó se... Hej, mikor én orosz fogságban voltam, de jó asszonyom volt, s számár fejjel otthagytam! De a honvágy, a honvágy... Kellott ez nekem...

*

Nagy hassal, magas vényomással üldögélnek a külvárosi nyugdíjasok a sárgás novembéri napon. Lehet, hogy utolsó őszi napsugarait élvezik. Alkoholba fojtott 70—80 éves szívük már nem sokáig bírja az erőlködést. Lábuk vízzel telt daganata lassan emelkedik. Szelíd a szemük. Megbocsátóan nézdegélnek az utcán csintalankodó szilaj cigánygyerekekre, akik rongyokban, de vidám feketés képpel hancúroznak a házak előtt frissen sarjadt őszi fűvön.

Bemegyek a nyugdíjas Szabó bácsival a konyhájukba. Míg én borot-

válok, rapancsos arcú felesége bodor szőrű kutyáit fürösztli, és selypítve énekelgeti a szappanos víztől prüszkölő kis jószágoknak:

— Aranyos a patkó a sarkán... Aranyos a patkó a sarkán...

Csendes, megszokott mosollyal állítok be a külvárosi nyugdíjasokhoz, zugiparosokhoz és kismesterekhez is. Mert van olyan kisiparos is, aki tudja, hogy a zugiparos a válságos idők szülötte, és nem eszik eleven zugiparosokat.

Megbámulom a 60—65 éves élénk embereket, akik fürge léptekkel mennek, és kitartóak az élet viszontagságaival szemben. Mi lesz énbőlöm 60—70 éves koromra!... Hiszen már most innen a harmincon örökösen a kínos fáradtság az alapérzetem. Tán sose jutok a szakállerdő végére!

A rapancsos arcú öregasszony csak a kutyáját szereti. Villámló, örökké fiatal szeme a kényelmes öreget kémleli. Mindig az öreggel zsörtölődik. Most már mindent elhanyagol, kifáradt a végeszakadatlan takarításban, meszelésben. Valaha minden ragyogott a keze alatt. Most már csak a kiskutyák selymes szőre tiszta. A lakásban az öreges, használt holmik szinte ragadnak a gondozatlanságtól. A házi „koszvakarászatot”, „tetűvadász munkát” szörnyen utálja az öregasszony, de nem engedheti az öreget borbélyhoz, mert a hosszú várakozás ideje alatt „berüg”, és akkor fullad és káromkodik. Szörnyen tud gyalázkodni az öreg egykori fűtő korából. Az öregasszony ijedten hányja magára ilyenkor a keresztet.

— Istenkém, add vissza az eszét!...

Utálja az apró szőrrel teli szappanhabot az öreg Szabóné.

— Huh, akár a kaporszósz. — Őszinte undorodással viszi ki a piszkos vödört, amibe a vakarászat eredményét hajítottam.

*

Ay olcsó vacsora-tepertő mellé nem ehetek hagymát, ha az öregedő órásmesterhez, Kudlikhoz megyek. Vacsoraiddő tájban járok hozzá hét közben. Nem szereti az erős szagokat Kudlik, különösen a kellemetlen szagokat nem. Rosszul lesz tőlük. Csak a fiatal lányok szagát szereti. Sok pénzt költ gavallér-kedvteléseire.

— Ugyan ne sajnálja, Jani, úgy a kölnivizet, mintha a magáét használná... Van még a drogériában.

Szürkülő haját diófaolajjal kenem meg, és egészen simára kefélem, ha este kirándulásra készülődik. Beteges felesége tudja, hova megy ilyenkor.

— Diné, ha tudnád, hogy büzlesz a sok pancsolástól!... — csipkedi epésen.

— Nem érted te az urak dolgát — legyint Kudlik nyugodtan.

Kudliktól hazamegyek, és a maradék tepertővel azért is fokhagymát eszek. Aztán olvasgatok a kis petróleumlámpa mellett, a konyhaasztalra könyökölve, míg a viaszosvászonra nem bukik álmosan a fejem.

*

Valamiről minden „vendéggel” fecsegni kell. Ugyan milyen borbély az, aki nem találja fel a napi pletyka eseményeit. Ha más nincs, az időjárásról beszélgetünk. Témahiányban mindenki az időjárásról fecseg.

— Azt mondják, nem tesz jót a jövődő termésnek ez a végeszakadatlanság — mondom Muszinnak, az iskolaszolgának, aki paraszt származású, s bizonyára érdekli a föld és a termés. — Felveti a víz a mezőket.

Vakbuzgó, kiaszott felesége öreg tepsit súrol a tűzhely előtt. Egész nap nem szólna, ha vallási tέρre nem terelhetné olykor a világiak beszédét. Szavaimra fölegyenesedik, és mélytűzű szemét az ég felé fordítva, kioktat:

— Ha Isten úgy akarja, hogy mind kipusztuljon a termés, az is jól van, mert Isten akaratja...

Gyenge borbély, szerényen és ijedten elhallgatok a fanatikus hitnek ilyen életet kitöltő ereje előtt.

Musziné nagy szemű, vékonyka lánya unottan seper. Az élet minden megnyilatkozását figyelő emberként sovány, barna arcára lopom anyja szavaitól riadt tekintetem. Ő, tudom, tetűk másznak a lány hajában, pedig a bokájáról és a szeméről költeményeket kellene írni, mikor bő szoknyájában vidám táncokat táncol.

Kerekes, a nyugalmazott börtönőr vastag, nehézkes ember, valaha nagyon szép feleségének rabja. Papucsuralom van náluk. Rágolyás beteg asszonya mindjárt sipít, ha hátramegy és kicsit hosszabb ideig marad.

— Szűzmáriám, mit tudsz ott ennyi ideig csinálni! Igazítsd meg a fejem alját.

— Az ember még a lábát se teheti ki tőled — dohog Kerekes, és föl emeli a csontvázsovány asszonyt, hogy fekhelyét megigazítsa. Nem tud enni Kerekesné. Heteken át egy kis kávé s csöppnyi orvosságon tengődik. De még ez is kijön belőle. Semmilyen orvoslás sem tud már rajta segíteni. Pedig Bosnyák Katica néni, a híres „vrácsás” asszony is ráimádkozott már, és kipróbálták az összes ajánlott füveket, folyadékokat, kenőcsöket és babonás eljárásokat is; és minden környékbeli orvost tönkretettek már idegileg.

Kerekest gyorsan meg kell borotválni. Felesége nem nézheti békén, ha nagyon kicsinosítják a férjét.

— Tán háztűznézőbe akarsz menni?... Alig várod, hogy lecsukjam a szemem.

— Oliva, Oliva, mi jár az eszedben... — csóválja fejét Kerekes, és jószágos igyekezettel türi a beteg ezer szeszélyét.

*

Olykor sehogy se fog a borotvám. Fenőszíjamtól függ ez. Fenőszíjam pedig misztikusan kiszámíthatatlan. Puhul és keményedik, mint a szalonnabőr. Ugyanannyi fenéssel egyszer jó a késem éle, máskor meg érzéketlenül rossz. S olykor nem esik jól a munka. Kövemet olajozgatva úgy kutatom biztos élet, mint életem jó kiútját.

Bebők János a szövőgyárban munkás. A sakkjátékba és a politikába

szelmes. Elhanyagolja a lányokat, elhanyagolja öltözékét, ha sakkozhat, vagy valakivel megbeszélheti okosan a sustorgó eseményeket.

— Maradjon, Jankóm, egy játszámra — kérlel a borotválás után. — Hová siet? Megborotvál, és utána úgy elszalad mindig, hogy szót is alig válthatunk.

— Nézze, János, úgyis könnyen kikapok magától. Minek vesződünk, nem vagyok én érdemes ellenfél.

— Jobban múlik az idő. Ebben az átkozott esőben nincs kedvem a korzón csatangolni. Vagy menjek a Plank-kertbe garasos szerelemért... Maradjon még...

— Nem maradhatok, János, ne haragudjon, megyek, fontos dolgom van!

Megyek, mert hív a döre álmom!

Este már merevek és fájdalmasak a rossz lábaim. Székre vagy ágyra huppanok, vagy rossz cipőpapucsba dugva lábaimat, konyhánkban mászkálok, összekunyerált könyvekbe bújok, és nagy műveltségről álmodozom.

Ó, ha egyszer könyvek halmai közé ülhetnék gondtalanul, és falhatnám a betűket megszakítás nélkül, talán nem is jajgatnék többé a szomorúságtól.

És nem gyűlölöm a borotvámot. A világválság káoszában keskeny utat vagdosok vele magamnak, kifelé, valahova a mindig sötétebben ködlő kenyértelenségből.

Kimeredt szemmel keserű kétségek hangját figyelem: ugyan mit akar egy, az anyagi elesettség és a kisebbségi sors szeszélyeiben szomorúságokat firkálgató borbélylegény? Kultúrába szerelmeskedve siratni a vidéki szűkösség áthághatatlan korlátait? Minek álmodik? Miért törekszik? Maradjon békén, pusztuljon békén a süllyedő életét emelgető vidéki kontár.

(1934)